

KİTAP TAHLİLİ

D. W. Fryer; WORLD ECONOMIC DEVELOPMENT; New York, 1964, birinci basım, 627 s.

Son yıllarda İktisadî Coğrafyanın, geçmişteki durumun aksine, daha etraflı ve itinalı bir şekilde ele alındığına şahit olmaktadır. Bu bilim dalında artık eskiden olduğu gibi tarım, endüstri, madencilik, ulaşım gibi iktisadî faaliyet kollarının tasviri yoluna gidilerek bazı istatistikli bilgiler verilmekle yetinilmemektedir. Bugünkü durumuyla İktisadî Coğrafya, iktisadî faaliyetlerin genel karakterleri yanısıra bunların yersel farklılıklarını inceleyen ve ekonominin çeşitli sektörleri arasındaki ilişkileri coğrafi şartların ne derece etkilediğini araştıran bir bilim dalı olmuştur.

Bu haliyle de kalkınma çabalarında iktisadî politikaların yürütülmesi için kudretli bir silah olarak görünmektedir.

Gerçekten, yukarıda adı geçen eserin daha baş tarafında Fryer, bu duruma dokunarak İktisadî Coğrafya'da bu güne kadar iktisat ve coğrafya bilimlerinin temas alanlarıyla yeteri kadar ilgilenmede çok gecikildiğini belirtmektedir. Yazara göre yalnızca iktisadî faaliyetlerin şekli ve dağılışının tasviri ile yetinilmesi yerine, günümüzde dünyamızı tahdit eden ekonomik problemlerin üzerinde düşünmek ve gelecekte, yeniden ortaya çıkacak olanlarla birlikte, bunların ne gibi neticeler doğurabileceklerini önceden kestirmeye çalışmak zorunluğu vardır.

Bu açıklamalardan sonra yazar günümüzün en göze çarpan bir olayı olan geri kalmış ülkelerin gelişme çabalarında daha ziyade endüstriye üstünlük tanındığını belirterek, bu bakımdan eserde de daha ziyade sınaî faaliyetler ve gelişme problemlerine daha fazla yer verildiğini belirtmektedir.

Eser beş bölümden meydana gelmekte olup birinci bölümde iktisadî gelişmenin dünya ölçüsünde bir analizi yapılmakta, iktisa-

di sistemler belirtilmekte ve dünya nüfusu ele alınarak şehirleşme eğilimleri gözden geçirilmektedir.

İkinci bölümde, tarım ormancılık ve balıkçılık incelenmekte, tarımın dünya ekonomisindeki yeri, çeşitli tarım sistemleri belirtilmektedir.

Üçüncü bölümde madencilik ve sanayi ele alınmakta olup, sanayinin gelişmesi ile iktisadi gelişme arasındaki ilişkiler ortaya konulmakta, ayrıca çeşitli sanayi kollarının diğerlerine göre nisbi durumlarının ifade ettiği mananın ne olduğu tartışılmaktadır.

Yazarın bulduğu sonuçlara göre yeni sanayileşmeye başlayan ülkelerde gıda ve giyim sanayinin nisbi önemi çok büyük olup ileri devrelerde bu durum ağır sanayinin lehine olarak değişmektedir.

Petrol, kömür, elektrik enerjisi üretimi ile, demir-çelik ve başlıca önemli maden, çeşitli alet, makina ve ulaşım vasıtaları sanayilerinin sistematik bir şekilde incelendiği bu bölüm eserin en ilgi çekici kısmı olarak görünmektedir.

Servis endüstrilerine ayrılan dördüncü bölümde, inşaat, ticari hizmetler, pazarlama ve idari hizmetlerle, ulaşım ve nihayet uluslararası ticaret ele alınmaktadır. Pek çok iktisadî coğrafya kitabında görünür bir madde yaratmadıkları için hemen hiç doku- nulmamış olan idari hizmetler, pazarlama gibi hususların da incelenmiş olması bu alanda gerçekten çok ileri bir adım olarak görülmektedir.

Eserin son bölümünde ise yakın bir gelecekte 5 milyarlık bir nüfusa sahip olacak dünyamızın ne gibi problemleri çözmek zorunda kalacağı incelenmekte ve bu arada çeşitli tedbirler yanısıra milletlerarası yardımların da çok büyük bir rol oynayabileceği belirtilmektedir.

Bu şekilde anahatlarını kısaca belirtmeye çalıştığımız eser, çok sayıda harita, grafik ve tabloları da ihtiva etmekte ve bu bakımdan konuların en iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Eser bu haliyle gerek İktisat gerekse İktisadî Coğrafya literatüründe çok önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Ord. Prof. Dr. Ali Tanoğlu; **BEŞERÎ COĞRAFYA, NÜFUS VE YERLEŞME**, Cilt 1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayını No. 45, İstanbul, 1966, 263, sayfa 28 TL.

Nüfus meselesi çok eski çağlardanberi zihinleri işgal eden bir husus olarak göze çarpmaktadır. Nüfusun azlığı-çokluğu, çeşitli bakımlardan yapısı, dağılışı ve yerleşme durumu, iktisadî, siyasî ve askerî değeri üzerinde pek çok inceleme ve araştırmalar yapılmış, fikirler ieri sürülmüştür.

Zamanımızda ise bu konu en fazla nüfus - kaynaklar ilişkileri yönünden ele alınmakta ve günümüzün bu büyük probleminin nasıl çözülebileceği bütün aydınları düşündüren bir önem kazanmış bulunmaktadır.

Bu konuda Ord. Prof. Dr. Ali Tanoğlu tarafından hazırlanan eserde çok etraflı ve kıymetli bilgiler verilmekte ve konu sistematik bir şekilde incelenmektedir.

Eser bir giriş ve iki kısımdan meydana gelmiş olup giriş kısmında, yazar «Coğrafya Nedir» başlığı altında coğrafyanın diğer ilimlerle ilişkilerini belirtmekte, tabii çevre ile coğrafî çevre tanımlarını açıklamaktadır. Yazar insanların da bitki ve hayvanlar gibi tabii çevreye bir dereceye kadar bağlı olduklarını, yaşamak ve gelişebilmek için bu çevreye uymak zorunda olduğunu belirtmekte ve bu konuda örnekler vermektedir. Diğer taraftan insanın bitki ve hayvanlar gibi tabii çevreyi her hali ile kabul etmeyip onunla savaşıp kendi ihtiyaç ve isteklerine de uydurmaya çalıştığını belirten yazar bu şekilde insan ve tâbiat ilişki ve mücadelesi sonucu coğrafî çevrenin söz konusu edilebileceğini belirtmektedir. Yazara göre «Her ne olursa olsun insanın; onu tanımak, ona uymak ve dayanmak suretiyle tabiatı değiştirme yolundaki çabası ve bu yolda kazandığı ve medeniyet kelimesi ile ifade olunan zafer büyüktür».

Bu şekilde açıklamalarla coğrafyanın ne olduğunu belirtmeye çalışan yazar daha sonra coğrafyanın bir ilim olup olmadığını incelemekte bazı karşılaştırmalar yapıp örnekler vererek bu konuda olumlu bir sonuca erişmektedir. Yazara göre, «Coğrafya bugün... kendine ait tetkik alanı, yine kendine ait objesi ve metodu ile ilmi ve felsefî; fakat aynı zamanda, bu ilmin orijinalitesini meydana getiren tasvirî ve realist karakterde otonom ve izahî bir ilim, ve tek bir disiplindir».

Girişten sonraki birinci kısım «Nüfus» başlığını taşımakta ve yedi bölümden meydana gelmektedir.

Bunlardan ilk iki bölümde nüfusun niteliklerinin coğrafî bakımdan önemi ele alınmakta, nüfus artışına değinilerek zamanımızdaki hızlı artış sonucu doğabilecek tehlikelerin neler olabileceği belirtilmektedir. Yazarın makûl ölçülerle yaptığı bir hesaba göre bugün 3 milyardan biraz fazla olan dünya nüfusu, sadece son üç asır ortalama artış hızı ve bugünkü hız temposunun ortaya koyduğu gibi, her yarım asırda bir misli artmaya devam ederse 21 asrın başında 6 milyar, 22 asrın başında 24 milyar ve nihayet 23 asrın başında 96 milyar civarına erişebilecektir.

Üçüncü bölümde ise nüfus yoğunluğu meselesi incelenmekte ve çoğunlukla, alışılmış bir şekilde, kullanılan Aritmetik yoğunluğun pek fazla bir mana ifade etmediği, Fizyolojik ve Ziraî yoğunluk rakamlarının daha manalı olduğu enteresan örnekler verilerek gösterilmektedir. Bu açıklamalardan sonraki dördüncü bölümde yeryüzünde iskânın sınırları belirtilmekte, nüfus dağılışı üzerine etki yapan coğrafî ve tarihî faktörler incelenmektedir.

Daha sonraki beş ve altıncı bölümlerde iskân bölgeleri seyrek nüfuslu ve çok nüfuslu bölgeler olarak ikiye ayrılarak incelenmektedir. Nihayet son bölümde Türkiye'nin nüfusu da ele alınarak, artışı, yaş gruplarına göre dağılışı, yoğunluğu, coğrafî dağılışı gibi hususlar incelenmektedir.

«Yerleşme»ye ayrılmış ikinci kısım ise dört bölümden meydana gelmiş olup ilk bölümde yerleşmenin genel görünüşü ile konunun işlenmesine başlanılmakta, ikinci bölümde insanların tarih boyunca sahip olduğu barınak ve evlerin nasıl bir evrim geçirdiği anlatılmakta ve bunları etkileyen tabii, ekonomik, sosyal ve tarihi faktörler incelenmektedir.

Kır Yerleşmenin incelendiği üçüncü bölümde bu çeşit yerleşme şekilleri ile coğrafî çevre arasındaki ilişkiler ele alınmakta, tabii ve beşerî faktörlerin bu yerleşmeyi ne şekilde etkilemiş oldukları anlatılmaktadır.

Dördüncü bölümde ise yerleşme şekilleri ele alınmakta önce göçebe iskân ve sedanter yerleşmeler incelenmekte, bunları birbirinden ayırmak için ne gibi kriterlerin (Hayvancılık veya Ziraat) kullanılabileceği üzerinde durulmaktadır. Yazara göre bu konuda en iyisi «Sekenesi ile birlikte yerleşmenin kendisi bir kriter olarak ele alınabilir. Bu kritere göre sekenesi ile beraber devamlı bir yerleşme, ister hayvancılığa, ister ziraate dayansın kır yerleşmesi sayılmak icap eder». Bu şekilde yerleşmelerin göçebe ve sedanter diye incelenmesi yanısıra bir de münferit veya toplu bir durum gösterdiğini belirten yazar bu iki tip yerleşme şekillerini de, ara-

larındaki yayla, ağıl, kom, oba, mezraa gibi çeşitli yerleşmeleri gözönüne alarak incelemektedir.

Bu şekilde anahatları ile açıklamaya çalıştığımız eser, ayrıca bazı resim ve şekilleri de ihtiva etmekte olup, gerek işlediği konunun günümüzdeki büyük önemi ve gerekse gerçekten etraflı ve derinlemesine bir araştırma olması sebebiyle büyük bir değer taşımaktadır.

Dr. Ahmet DEMİR